

УДК: 7.0383(043.3)

DOI:10.58494/esai.24(9).2024.38

*Тургунбай уулу Максат, ОшМПУ, магистрант
Мырзакулова Чолпон Алимжанова, ОшМПУ, окутуучу*

*Тургунбай уулу Максат, ОшГПУ, магистрант
Мырзакулова Чолпон Алимжанова, ОшГПУ, преподаватель*

*Turgunbai ulu Maksat, master's student.
Osh State pedagogical universities
Myrzakulova Cholpon Alimzhanova, teacher
Osh State Pedagogical University*

АРАНЖИРОВКА КӨРКӨМ ЧЫГАРМАЧЫЛЫКТЫН ӨЗГӨЧӨ БИР ТҮРҮ КАТАРЫ

Аннотация. Макалада азыркы элдик ыр аткаруучулук өнөрүндө фольклордук булак, материалды иштетүүнүн бир нече түрү болгон аранжировкалоо феноменине коңул бурулду. Аранжировка чыгармачыл ыкма катары оригиналга “экинчи өмүр” гана бербестен, жаңы семантикалык мазмунду да тартуулай турган маңызы анализге алынды.

Түйүндүү сөздөр: аранжировка, фольклор, транскрипция, фантазия, музыка, трансформация, стиль.

АРАНЖИРОВКА КАК ОСОБЫЙ ВИД ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА

Аннотация. В данной статье рассматривается феномен аранжировки, который представляет собой многократный вид обработки фольклорного исходного материала в современном народном песенном исполнении. Проанализировано, что аранжировка как творческий метод не только дает «вторую жизнь» оригиналу, но и придает новое смысловое содержание.

Ключевые слова: аранжировка, фольклор, транскрипция, воображение, музыка, трансформация, стиль.

ARRANGEMENT AS A SPECIAL TYPE OF ARTISTIC CREATIVITY

Annotation. This article examines the phenomenon of arrangement, which is a multiple type of processing of folklore source material in modern folk song performance. It is analyzed that arrangement as a creative method not only gives a “second life” to the original, but also gives new semantic content.

Key words: arrangement, folklore, transcription, imagination, music, transformation, style

Киришүү

Теманын актуалдуулугу. Азыркы музыкалык практиканын арасында элдик ыр аткаруучулук өзгөчө орунду ээлейт, мында элдик ырлардын салттарын өздөштүрүү көйгөйлөрү чыгармачылык изденүү аркылуу ишке ашыруунун бул чөйрөсү үчүн эң актуалдуу куралы – аранжировка менен тыгыз байланышкан. Бул чөйрөдө материал менен иштөө методдору архаикалык формалардан алыска жылып кеткен элдик ырлардын жашап кетүүсүнүн азыркы шарттарынын өзгөчөлүгү менен аныкталган өзгөчөлүктөргө ээ. «Музыканы эл жаратат, ал эми артисттер, аны аранжировкалайт».

Фольклор булагынын имманенттик сапаттарын кылдаттык менен сактоо зарыл. Трансформациянын терендиги, баштапкы текстти кайра карап чыгуунун жол берилген чеги ошол эле учурда этикалык жана көркөм проблема болуп саналат. Авторлугу көпчүлүк учурда коллективдүү болгон нукура элдик ыр өзүнүн генезисинде ар түрдүү

интерпретацияларды болжолдойт жана бул өзүнчө бир эле учурда жанрдык, стилдик өзгөчөлүктөрдү жана жергиликтүү салттарды сактоо менен жөнгө салынган ар кандай аранжировкалык чечимдердин көптүгү аркылуу көрүнөт [1].

Азыркы элдик ыр аткаруучулук өнөрүндө фольклордук булак материалды иштетүүнүн бир нече түрү – аранжировкалоо өнүккөн. Бул түшүнүктөрдүн ортосундагы терминологиялык айырма баштапкы булак менен иштөөдө уруксат берилген кайра түзүүлөрдүн ар кандай деңгээлдери менен аныкталат жана бул аныктамаларды так айырмалаган конкреттүү көрсөтмөлөргө ээ эмес.

Негизги критерий болуп бир гана трансформациянын тереңдиги, баштапкы материалды иштетүү жүргүзүлгөн аранжировкачынын чыгармачылык татаалдык даражасы болушу мүмкүн. Кандай болгон күндө да, бардык окшош түшүнүктөр, анын ичинде транскрипция, парафраза, темадагы фантазия, инструменттер чоң формаларда камтылган композитордук технологиялардан турган ыкма менен бириктирилген. Музыкалык ишмердик чөйрөсүндөгү кайра иштетүү жана аранжировка толук кандуу композициялык процесстин механизмдерин камтыбастан, чакан формалардын чегинде конкреттүү композициялык ыкмаларды колдонуу менен материалды белгилүү бир трансформациялоого мүмкүндүк берүүчү аранжировка иштеринин бир түрү катары классификацияланышы керек. «Фольклор жана композитор» проблемасы эбактан бери өз алдынча изилдөөнүн объектиси болуп келгендигин жана И.И.Земцовскийдин, В.Е.Гусевдин, Л.П.Иванованын, Г.В. Григорьева, М.Е.Тараканов, Н.Г.Шахназарова ж.б. [2].

Элдик ырчылык аткаруучулук өнөрдө кайра иштетүү – оригиналдуу бир же көп үндүү музыкалык материалдын негизинде жаңы вокалдык же аспаптык партиялардын (үндөрдүн) түзүлүшү катары чечмеленет, «оригиналдуу булактын көркөм образын кенири колдонуу аркылуу ар тараптуу өнүктүрүүгө багытталган [3].

Бул аныктама текстке потенциалдуу олуттуу өзгөртүүлөрдү камтыйт жана алардын тереңдиги автордун окуусунда жаңылыкка жетүү ниети менен өлчөнөт. Кайра иштетүүдө мобилдик компонент обондун өзүнө, анын колдоочу обондоруна, режим-гармоникалык мазмунуна, текстуралык өзгөчөлүктөрүнө жана үн функцияларына айланат. Иштеп чыгуудан айырмаланып, аранжировка стилистикалык биримдикти жана форманы турукташтырууга көбүрөөк багытталган, мында текстуралык, тоналдык өзгөрүүлөргө же вокалдык өзгөчөлүктөргө жол берилген. А.В.Рудневанын пикири боюнча, «үндөрдү ырга эмес, ырды эң жагымдуу үнгө ылайыкташтыруу» [4].

Аранжировкачы кайсы чыгармага кайрылбасын, ал биринчи кезекте көркөм мазмуну жана формасы бар, көркөм сөз каражаттарынын тутумун камтыган чыгарма менен алектенип жатканын билиши керек. Бул жагдай аранжировкалоочу механикалык ыкманы гана эң кызыксыз деп тандап албастыгынын кепилдиги болуп саналат.

Чыгарманын ички мотивациялык логикасын ачуу тексттик-структуралык анализ аркылуу ишке ашырылат, ал чыгарманын маанисин ачып берет. Демек, ар кандай чыгарманы, анын ичинде фольклордук булакты көркөм жактан негизделген аранжировкага өтүүнүн алгоритми анын музыкалык экспрессивдүүлүк каражаттарынын комплексин түшүнүү аркылуу жатат [5]. Мисалы, баштапкы булак строфалардын олуттуу вариациялары менен айырмаланса, поэтикалык тексттин варианттык түзүлүшүн эске алып, бүтүндөй форманын жасалгасында сөз таба турган үндөрдүн ушундай берилишине багытталган редакциялоо тандалат. Ар бир жаңы вариант ар кайсы бөлүктөргө ырааттуу түрдө киргизилип, жаңырыктардын бүтүндөй системасын түзүү деңгээлинде, ар бир варианттын “белгилүү бир вокалдык бөлүгүнө” дайындалган шартта, грациялык аткарууну даана баса белгилейт.

Аранжировканын «жардамчы» мааниси оригиналды кайра окуунун негизинде жаралган искусствонун ар кандай түрлөрүндөгү чыгармачылыктын жогорку көркөм үлгүлөрүнүн болушу менен жокко чыгарылат. Баштапкы булак канчалык деңгээлде кайра каралат деген маселе алардын ар биринде ар кандай чечилет.

Бул тууралуу Л.П.Казанцева мындай деп жазат: «Чыгармаларды (аранжировкаларды, транскрипцияларды) кайра иштеп чыгууда жана редакцияларды аткарууда маселе келип чыгат: оригиналдан четтөөлөрдүн амплитудасы кандай болушу мүмкүн, берилген нерсенин стили жөнүндө сөз кылууга боло турган жанылануу даражасы. Автор, ал музыканын маңызы кайда жатат, аны кайрадан иштеп чыгуу, автордук мазмун жоголуп, башка мазмунга ээ болушу мүмкүн [6].

Корутунду

Жалпылап айтканда, аранжировка чыгармачыл ыкма катары оригиналга “экинчи өмүр” гана бербестен, жаңы семантикалык мазмунду да тартуулайт. Музыкалык булактын транскрипция чөйрөсүндөгү окшош кубулуштардын типтүү белгилери менен бир убакта айкалышкан имманенттик касиеттеринин бар экендигине байланыштуу, анын элдик же композитордук чыгармачылыкка тиешелүүлүгүнө карабастан, ар кандай деңгээлдеги трансформацияны чагылдырган тектеш түшүнүктөрдүн арасында аранжировка өзгөчө орунду ээлейт.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Гусев В. Е. Фольклор и социалистическая культура (к проблеме современного фольклоризма). Современность и фольклор.
2. Земцовский И. И. Фольклор и композитор: Теоретические этюды / И. И. Земцовский. - Л. ; М. : Сов. композитор. Ленингр. отд-ние, 1978. - 176 с.
3. Кастальский А. Д. Основы народного многоголосия. - М. : Музгиз, 1948. - 363 с.
4. Руднева А. В. Русский народный хор и работа с ним. - М. : Советская Россия, 1974. - 84 с
5. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки. - М. : Музыка, 1976. - 254 с.

